

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ

СТАСЮК ОЛЕКСАНДР ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 347.991

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ
ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ірпінь - 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Омельченко Олександр Євгенійович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Галаган Володимир Іванович,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
професор кафедри галузевих правових наук
факультету правничих наук

кандидат юридичних наук, доцент
Гарбовський Леонід Антонович,
Національний університет державної
податкової служби України,
доцент кафедри кримінального права
процесу та криміналістики

Захист відбудеться «25» січня 2013 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 27.855.03 у Національному університеті державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Карла Маркса, 31

Для ознайомлення з матеріалом дисертації можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Карла Маркса, 31

...рудня 2012 р.

16800А

О.А. Калганова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТИ

Актуальність теми дослідження. Після набуття незалежності в Україні відразу почали формувати судову владу, яка повинна була відповідати демократичному вибору народу. У 1992 році була прийнята Концепція судово-правової реформи, яка повинна була привести судову систему у відповідність із соціально-економічними та політичними змінами. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття у 1996 році Конституції України, яка закріпила основні положення діяльності судової гілки. Першим етапом реалізації судово-правової реформи було прийняття ряду Законів одним із яких у 2002 році став Закон України «Про судоустрій України». Даний Закон визначив правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, деталізував систему судів загальної юрисдикції, основні вимоги щодо формування корпусу професійних судів тощо. Нажаль, проведена судово-правова реформа не вирішила всіх проблем в Україні, оскільки її слід реалізовувати послідовно та обґрунтовано, не вдаючись до кардинальних необдуманих кроків. Судова реформа повинна розглядатися як частина загальнодержавної реформи, відповідати внутрішнім (економічним, соціальним, політичним) і зовнішнім (інтеграційним) пріоритетам розвитку, бути гармонійно пов'язаною із загальними цілями розвитку держави в цілому.

Подальші напрями реформування української судової системи розроблялися і обговорювалися давно, однак саме 7 липня 2010 року відбулися зміни, обумовлені прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у якому змінено повноваження Верховного Суду України у зв'язку з чим розділ четвертий Кримінально-процесуального кодексу доповнено главою 32-1 «Перегляд судових рішень Верховним Судом України». З прийняттям 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України повноваження Верховного Суду України не змінилися, оскільки законодавець повністю продублював норми глави 32-1 КПК України 1961 року у главі 33.

Отже, з прийняттям Закону «Про судоустрій і статус суддів» докорінно змінилася система повноважень Верховного Суду України при розгляді кримінальних справ. Закон фактично завершує судово-правову реформу, яка проводилася, з різним успіхом та швидкістю, протягом усіх років незалежності України.

Однак законодавче закріплення положень реформи не поклало край дискусіям та суперечностям навколо судової системи. Одним із актуальних питань нового Закону є повноваження Верховного Суду України під час перегляду судових рішень за діючим Кримінальним процесуальним кодексом України.

Про необхідність судово-правової реформи підготовлено дуже багато досліджень, як вченими-правниками, так і представниками інших професій. **Значну роль у вирішенні цього питання відіграла Концепція судово-правової реформи, яка намітила напрямки розвитку третьої гілки влади в Україні.**

У юридичній літературі містяться теоретичні засади здійснення правосуддя в діяльності Верховного Суду України. З цього приводу доцільно

згадати роботи таких вчених, як: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Г.П. Власова, В.К. Весельський, В.І. Галаган, Л.А. Гарбовський, В.Г. Гончаренко, В.В. Городовенко, Ю.М. Грошевий, О.А. Калганова, С.В. Ківалов, Н.І. Клименко, В.І. Косарев, М.В. Костицький, В.В. Кривенко, В.Т. Маляренко, В.Я. Марчак, М.М. Михеєнко, В.В. Молдован, О.Р. Михайленко, В.Т. Нор, А.Й. Осетинський, А.Й. Пашук, П.П. Пилипчук, В.В. Сердюк, Д.С. Сусло, Є.В. Фесенко, П.В. Цимбал, С.В. Шевчук, М.В. Ярова та інших, але вони розглядають проблеми повноважень Верховного Суду України за Законом 2002 року.

Актуальність даної тематики визначається значними змінами судової системи України. Таким чином, змінюється не тільки система повноважень Верховного Суду України, а й процедура проходження стадій кримінального процесу, що є вкрай важливим при постановленні вироків під час судового розгляду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (затв. Указом Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006, Концепції реформування кримінальної юстиції України (затв. Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008).

Тема роботи включена до планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2009-2011рр. та затверджена Координаційним бюро Національної академії правових наук України (реєстр. № 1441, 2010 рік).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є комплексне висвітлення проведених реформ у сфері правосуддя щодо забезпечення конституційного права громадян на судовий захист та вироблення на цій основі пропозицій до кримінально-процесуального законодавства в частині повноважень Верховного Суду України з перегляду судових рішень у кримінальних справах.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких *задач*:

- дослідити історію становлення та розвитку Верховного Суду України;
- з'ясувати правовий статус Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції;
- розглянути підстави для перегляду судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України;
- з'ясувати коло суб'єктів та строки подання заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України;
- визначити особливості подання заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України;
- дослідити порядок підготовки та розгляду кримінальної справи Верховним Судом України;
- внести науково обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування в обсязі досліджуваних питань.

Об'єкт дослідження є суспільні відносини, що виникають під час перегляду судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України.

Предмет дослідження є процесуальний порядок перегляду судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України.

Методи дослідження. Специфіка та багатоаспектність об'єкта і предмета дослідження визначили систему загальнонаукових і спеціальних методів. В основу дисертаційного дослідження покладено *загальний діалектичний метод*, як фундаментальний (філософський) метод наукового пізнання (дозволив розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємобумовленість). Також у роботі використано ряд загальнонаукових методів, а саме *історико-правовий* (при дослідженні становлення найвищого судового органу), *порівняльно-правовий* (який дає підстави стверджувати про тенденцію зближення та гармонізації кримінального судочинства з таким судочинством в інших європейських державах), *системного аналізу* (дає можливість проаналізувати законодавчі та інші нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо повноважень найвищого судового органу), *моделювання* (при визначенні перспективної ефективності запропонованих змін та доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України), *індукції та дедукції* (використовувалися для виокремлення завдань перегляду судових рішень в кримінальному процесі Верховним Судом України на основі аналізу мети та завдань кримінального судочинства, а також для створення нових правових норм та приписів), *аналізу та синтезу* (за їх допомогою перегляд судових рішень аналізувався шляхом вивчення властивостей його окремих частин та узагальнення їх в єдине ціле), *соціологічний* (використано при вивченні правозастосовної практики, а також при анкетуванні професійних суддів стосовно проблем провадження у Верховному Суді України).

Нормативну основу дослідження складають: Конституція України; міжнародно-правові акти у галузі прав людини і судочинства, ратифіковані Верховною Радою України; Кримінальний процесуальний та інші кодекси України; законодавчі акти; постанови Пленуму Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ; відомчі нормативні акти МВС України, Генеральної прокуратури України.

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій визначаються і забезпечуються *емпіричною базою дослідження*, яку становлять аналітичні і статистичні матеріали Верховного Суду України за період 2010-2011 рр.; дані опитування 214 суддів (місцевого суду, апеляційного суду, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та Верховного Суду України).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дана робота є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних та практичних проблем перегляду судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України. У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, які мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

– запропоновано авторське визначення перегляду судових рішень Верховним Судом України, під яким слід розуміти врегульовану кримінально-процесуальним законом діяльність Верховного Суду спрямовану на встановлення або спростування неоднаковості застосування норм матеріального права судом касаційної інстанції, а також вирішення питання про відновлення провадження у кримінальній справі та її перегляд при встановленні Європейським судом з прав людини порушень Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

– обґрунтовано необхідність надання Верховному Суду України повноваження з перегляду рішень вищих спеціалізованих судів з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї самої норми процесуального права.

удосконалено:

– перелік та статус осіб, які можуть звернутися з заявою про перегляд судових рішень з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень;

– етапи розгляду кримінальної справи Верховним Судом України.

дістало подальший розвиток:

– наукова позиція відповідно до якої провадження з перегляду судових рішень Верховним Судом України є судовою стадією кримінального процесу;

– ідея про існування національного прецеденту у формі ухвал Верховного Суду України;

– узагальнення причин, що призводять до констатації Європейським судом з прав людини порушень Україною положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані й викладені в роботі висновки та пропозиції є внеском у розвиток теорії та практики кримінально-процесуального права, які використовуються:

– у науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки наукових основ перегляду судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України;

– у законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України, а також при прийнятті Постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з відповідних процесуальних питань (акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності ВР України №04-19/14 – 1176 від 25.05.2012 р.);

– у правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності у застосуванні законодавства під час провадження у Верховному Суді України;

– у навчальному процесі – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з навчальної дисципліни «Кримінальний процес», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами

(акт впровадження Волинського національного університету ім. Лесі Українки № 3/2069 від 17.05.2012 р.; акт впровадження Луцького інституту розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» № 50/1 від 14.06.2012 р.).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались на: X Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 2011 р.); Круглому столі «Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі» (м. Київ, 2011 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображено у шести публікаціях, у тому числі в трьох наукових статтях, що опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОНмолодьспорту України та у трьох тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (174 найменувань) та шість додатків. Повний обсяг дисертації становить 208 сторінок, із них загальний обсяг тексту – 170.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, а також мету, основні завдання, методи, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їх апробацію та впровадження, про публікації за темою дисертації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Історія становлення та розвитку Верховного Суду України та його статус в системі судів загальної юрисдикції» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Історія становлення та розвитку Верховного Суду України» присвячений історичному розвитку законодавства та судової системи України, становленню та розвитку Верховного Суду України в історії кримінального судочинства відповідно до етапів її існування: – період перебування України у складі Російської імперії; – період перебування у складі Радянського Союзу; – період, пов'язаний з набуттям Україною незалежності.

Історія найвищого судового органу нашої країни унікальна, адже йому довелося діяти не лише у різних століттях і навіть тисячоліттях, а й у різних державах як за назвою, так і за суттю – з різними ідеологічними надбудовами, економічними підвалинами й, зрозуміло ж, з неоднаковими правовими системами. Це означало упродовж десятиків років вершити суд серед народу з різним правовим менталітетом та рівнем правосвідомості. Проблема

поглиблювалася ще тим, що серед людей, котрі, набували тоді статус судді, було зовсім небагато юристів-професіоналів.

На думку дисертанта становлення Верховного Суду України відбувалось переважно під впливом правової системи тих держав, до складу яких входила Україна.

У підрозділі 1.2. «Правовий статус Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції» зосереджено увагу на вивчені й теоретичному аналізі статусу Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції

Автором зазначається, що суттєве обмеження повноважень Верховного Суду України, яке зроблене Законом «Про судоустрій і статус суддів» та конкретизоване у відповідних статтях Кримінального процесуального кодексу, позбавляють його процесуальних можливостей з виконання своєї конституційної функції по перегляду рішень нижчих судів. Це дало можливість дійти висновку, що фактичне процесуальне положення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ на стадії перегляду судових рішень ставить його вище ніж Верховний Суд України, що суперечить положенням Конституції України.

На це вказують і результати опитування, відповідно до яких 119 (55,6 %) респондентів вважають, що після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд втратив статус найвищого судового органу держави. При цьому, 15 (7,01%) опитаних вважають, що Верховний Суд є найвищим судовим органом лише юридично, а фактично, в частині здійснення судочинства, він залежний від вищих спеціалізованих судів, а організаційно від Державної судової адміністрації, Вищої ради юстиції тощо.

Створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ не є логічним завершенням судової реформи. Комплекс його повноважень при розгляді матеріалів кримінального провадження треба гармонізувати з положеннями Конституції України щодо статусу Верховного Суду України як найвищої судової інстанції. Дисертант пропонує провести детальне розмежування повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та передати до компетенції першого повторну касацію. Віднесення цього інституту до повноважень Верховного Суду України, тобто надання йому можливості перегляду матеріалів кримінального провадження (кримінальних справ) як з боку правильного застосування процесуальних норм, так і матеріальних, збалансувало б судову систему України.

Формулюється висновок про те, що перегляд судових рішень Верховним Судом України слід вважати самостійною стадією кримінального процесу. Вона є контролюючою відносно стадій досудового розслідування, судового розгляду, апеляційного та касаційного проваджень, перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, має своєрідну процесуальну форму, коло суб'єктів, специфічні кримінально-процесуальні правовідносини й підсумкові процесуальні рішення. Такої ж думки дотримуються і 93 (43,5 %) опитаних суддів.

Розділ 2 «Процесуальний порядок звернення до Верховного Суду України про перегляд судових рішень» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України» проаналізовано підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України, що набрали законної сили.

Згідно Конституції України за Верховним Судом України закріплено статус найвищої судової установи. Але, ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» практично виключає участь Верховного Суду України при перегляді переважної більшості матеріалів кримінального провадження. До суттєвих повноважень у сфері кримінального судочинства тільки можна віднести перегляд справ з підстав: неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Аналіз законодавства показує, що при перегляді судових рішень Верховний Суд України компетентний реагувати винятково на порушення під час розгляду судових справ тільки судом касаційної інстанції і встановлювати або спростовувати при цьому лише неоднаковість застосування норм матеріального права. Така легально обмежена компетенція найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції призводить до того, що справи, які не розглядалися, приміром, Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних і кримінальних справ, залишаються поза межами правового регування найвищої судової інстанції. А це, у свою чергу, створює умови при яких Верховний Суд України позбавлений реальної можливості виправляти помилки місцевих та апеляційних судів.

З метою підвищення рівня захисту прав учасників судового процесу дисертантом вноситься пропозиція віднести до повноважень Верховного Суду України перегляд рішень вищих спеціалізованих судів з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права. У зв'язку з цим здобувач пропонує п. 1 ч. 2 ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» викласти у наступній редакції: «1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального або процесуального права у подібних правовідносинах у порядку передбаченому процесуальним законом». Також пропонується п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України викласти у наступній редакції: «Неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно-небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), або норм кримінально-процесуального закону, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень».

Європейський суд дійшов висновку, що причина затримок у виконанні остаточних рішень національних судів полягає в існуванні низки різних порушень у правовій системі України. Він констатував, що Україна досі не спромоглася вжити заходів для покращення ситуації, незважаючи на значну й послідовну практику Суду з вирішення таких справ. Здобувач узагальнив основні проблеми застосування практики Європейського суду та звів їх до наступного: а) неоднозначність регулювання застосування практики Суду на законодавчому рівні; б) відсутність координації з боку органів державної, зокрема, судової влади щодо питання застосування практики Суду; в) необхідність вироблення для суддів певних інструкцій з метою їхньої обізнаності щодо діяльності Суду.

У підрозділі 2.2. «*Строки, суб'єкти та порядок подання заяви про перегляд судових рішень*» розглядається коло суб'єктів, строки та особливості подання заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України.

Обмеження зазначеними в законі строками перегляду Верховним Судом України виправдувальних вироків, ухвал про закриття справи або інших судових рішень з метою погіршити становище засудженого з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, на думку дисертанта, є однією з істотних процесуальних гарантій для виправданих і засуджених, а також осіб, справи щодо яких закриті й допускається лише протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України), але не пізніше одного року з дня постановлення такого судового рішення.

Дисертантом аргументується необхідність вдосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо внесення змін, які б виключали позбавлення права громадян на перегляд судових рішень лише за ознакою (чи помилкового твердження про це) наявності у них психічної хвороби чи тимчасового розладу психічної діяльності. Автор вказує, що не можна виходити з ідеального припущення, що захисником обов'язково будуть вжити всі законні заходи, а тому необхідно надати право на перегляд судових рішень особі, щодо якої розглядалась справа про застосування примусових заходів медичного характеру. До такої ж думки схиляються й 101 (47,2%) опитаних суддів місцевих, апеляційних та вищих судів. У зв'язку з цим, запропоновано п. 5 ст. 425 КПК України доповнити такими словами: «...та особа щодо якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу медичного характеру».

Дисертант стверджує, що залишилась невирішеною проблема щодо поновлення прав потерпілому, якщо судом буде ухвалено виправдувальний вирок щодо не доведення вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення. За даних обставин виникає необхідність подальшого кримінального провадження з метою встановлення особи, що вчинила злочин. У зв'язку з цим, пропонується доповнити ст. 373 КПК України частиною другою такого змісту: «Якщо при ухваленні виправдувального вироку у зв'язку із не доведеністю, що кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим

залишається не виявленою особою, яка вчинила цей злочин, суд після набрання вищою законною силою виносить ухвалу про направлення справи прокурору для вжиття заходів до встановлення особи, винної у вчиненні цього кримінального правопорушення».

Заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом вправі подати особа, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною. Здобувач зазначає, що у даному випадку, щоб мати можливість звернутись до Верховного Суду України за вказаною підставою, треба щоб справа була розглянута Європейським судом з прав людини. Це, в свою чергу, створює для громадян додаткові труднощі у доступі до правосуддя, тобто Верховний Суд України перетворився, на жаль, у «почесний», віддалений від людини орган.

На підставі ретельного дослідження чинного законодавства та висловлених у науці кримінального процесу точок зору (О. В. Абрамов, І. Л. Петрухін, Н. М. Суханова) в роботі обґрунтовується висновок про те, що у структурі поняття «підстави виправдання» можна виокремити два обов'язкових аспекти, а саме: 1) наявність передбачених законом умов, при яких суддя повинен ухвалити виправдувальний вирок; 2) встановлення у судовому засіданні фактичних даних, що відповідають визначеним законом умовам ухвалення виправдувального вироку. На думку здобувача, підстави виправдання – це відповідність сукупності фактичних обставин, встановлених під час судового провадження, одній із умов ухвалення виправдувального вироку, визначеної кримінально-процесуальним законом.

Заява про перегляд судових рішень подається до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Дисертант підтримує 147 (68,7%) опитаних респондентів, які вказали на доцільність запровадження процедури подання заяви про перегляд судового рішення безпосередньо до того судового органу, який уповноважений здійснювати перегляд справи, тобто до Верховного Суду України.

Автором аналізується перелік документів, які необхідно подати разом із заявою про перегляд судового рішення Верховним судом України, а саме: копії заяви відповідно до кількості учасників процесу (за винятком випадку, коли заява подається особою, щодо якої застосовано запобіжний захід тримання під вартою); копії судових рішень, про перегляд яких подано заяву; копії різних за змістом судових рішень, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо заява про перегляд судових рішень подається на підставі, передбаченій п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України; копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, якщо заява про перегляд судових рішень подається на підставі, передбаченій п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України.

Розділ 3 «Підготовка та розгляд справи Верховним Судом України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Підготовка справи до розгляду у Верховному Суді України» йдеться про процесуальний порядок допуску справи до судового провадження.

Дисертант доводить, що одним із головних недоліків є те, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ вирішує питання про допуск справи до провадження у Верховному Суді України. За чинним КПК України це питання вирішується колегією у складі п'яти суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Дана колегія формується без участі суддів, що прийняли рішення, яке оскаржується. В той же час, 131 (61,2 %) опитаних респондентів відзначили, що дане питання має бути віднесено до компетенції Верховного Суду України. У зв'язку з цим здобувач пропонує виключити з ч. 3 ст. 451 КПК України речення: «Ухвала про допуск справи до провадження разом із самою заявою про перегляд судового рішення та доданими до неї документами надсилається до Верховного Суду України протягом п'яти днів з дня її постановлення».

У підрозділі 3.2. «Порядок розгляду справи Верховним Судом України» досліджуються особливості розгляду справи Верховним Судом України.

На підставі аналізу чинного законодавства, вивчення літературних джерел здобувач підтримує висловлену у теорії кримінального процесу позицію щодо офіційного включення прецеденту до системи джерел українського права (Т. В. Апарову, Л. А. Луця, О. Стрельцову). Це означає – дати суддям можливість офіційно посилатися в своїх рішеннях на прецедент Верховного Суду або на прецедент вищих інстанцій спеціалізованих судів.

На думку дисертанта, відтепер рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму закону, та для всіх судів України. Автор вказує на те, що в Україні діє національний прецедент у формі постанов Верховного Суду відповідно до ст. 458 КПК України. Дану точку зору підтримують 103 (48,1%) опитаних суддів місцевих, апеляційних та вищих судів. У зв'язку з цим, маємо констатувати, що судовий прецедент, звичайно, не може замінити глибокий об'єктивний підхід судді до кожної конкретної справи. Він буде лише основою, керівним началом, а отже – сприятиме більш оперативному реагуванню на ту чи іншу ситуацію.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження вирішено важливе для теорії та практики кримінального процесу України наукове завдання, яке полягає у

дослідженні особливостей перегляду судових рішень Верховним Судом України, на підставі чого отримано нові науково обґрунтовані висновки.

1. На початковому етапі утвердження традиції національного державотворення на теренах сучасної України повноваженнями найвищого судді наділявся князь. Однак, із поширенням впливу польського і магдебурзького права компетенція верховного судді (монарха) поступово обмежувалася, що в подальшому відобразилося на побудові систем судів Запорізької Січі і Гетьманщини. Судова реформа 1864 р., проведена у Російській імперії, відокремила судову владу від адміністративної та запровадила новий судоустрій і правила судочинства. У порівнянні із попередньою правовою традицією така інституційна і процесуальна структури системи судів являли безперечний позитив та приклад адаптації досвіду західноєвропейської юриспруденції і судової практики. Для періоду відродження української державності 1917-1921 рр. властивими є намагання створити найвищий судовий орган як дієву державну інституцію. Але у зв'язку з веденням бойових дій вбачається посилення ролі військової юстиції, яка в цей час фактично презентувала судову владу.

Для радянського періоду є характерним здійснення правосуддя у спрощеному порядку, відсутність вищого судового органу, права на оскарження судового рішення та нагляд адміністративних органів за діяльністю судів. Передумовою створення і функціонування надзвичайних (особливих) позасудових органів стала домінантність репресивних заходів у процесі досягнення державою поставлених цілей. Тому поняття «вищий судовий орган союзної республіки» нівелювалося високим ступенем централізації таких органів шляхом штучного обмеження їх компетенції. В умовах командно-адміністративної системи Верховний Суд УРСР діяв як вищий судовий орган для судів республіки. З виведення у 1990 р. судової системи УРСР із загальносоюзного підпорядкування, набуття нею рис системи судів суверенної держави та надання Верховному Суду УРСР права законодавчої ініціативи у Верховній Раді УРСР розцінюється як початок створення незалежного суду в Україні.

З прийняттям Закону «Про судоустрій і статус суддів» завершився ще один етап судово-правової реформи в Україні. З урахуванням якого Україна ще на один крок наблизилася до світових та європейських стандартів правосуддя. На наступному етапі потрібно, з огляду на напрацьований досвід та наукові дослідження, гармонізувати систему повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ.

2. Детальний аналіз повноважень Верховного Суду України при перегляді судових справ не знімає питання реформатування стадій кримінального процесу. В першу чергу це стосується касаційного провадження. Законодавцем це було вирішено наступним чином: ч. 2 ст. 31 Закону «Про судоустрій і статус суддів» передбачає створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ. А п. 21 ч. 1 ст. 3 та ч. ст. 33 чинного

КПК України закріплює за цією установою повноваження по розгляду справ у касаційному порядку, що викликає більшість критичних зауважень.

Суттєве обмеження повноважень Верховного Суду України, яке зроблене Законом «Про судоустрій і статус судів» та конкретизоване у відповідних статтях Кримінального процесуального кодексу, позбавляють його процесуальних можливостей з виконання своєї конституційної функції по перегляду рішень нижчих судів. Крім того, фактичне процесуальне положення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ на стадії перегляду судових рішень ставить його вище ніж Верховний Суд України, що суперечить положенням Конституції України.

Створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ є логічним завершенням судової реформи. Але комплекс його повноважень при розгляді кримінальних справ треба гармонізувати з положеннями Конституції щодо статусу Верховного Суду України як найвищої судової інстанції. Ця гармонізація повинна торкнутися в першу чергу процедури подання касаційної скарги на рішення суду та повноважень Верховного Суду України на цьому етапі.

3. До підстав перегляду судових рішень Верховним Судом України слід відносити: неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

При перегляді судових рішень Верховний Суд України компетентний реагувати винятково на порушення під час розгляду судових справ тільки судом касаційної інстанції і встановлювати або спростовувати при цьому лише неоднаковість застосування норм матеріального права. У зв'язку з цим та з метою підвищення рівня захисту прав учасників судового провадження нами вноситься пропозиція віднести до повноважень Верховного Суду України перегляд рішень вищих спеціалізованих судів з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї самої норми процесуального права.

4. Удосконалено перелік та статус осіб, які можуть звернутися з заявою про перегляд судових рішень з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень. Зокрема, до переліку осіб (ст. 425 КПК), які мають право подавати заяву про перегляд судових рішень Верховним Судом України пропонується включити особу, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру; конкретизовано момент появи у особи процесуального статусу засудженого – обвинувачений набуває процесуального статусу засудженого до позбавлення волі у кримінальному процесі з моменту публічного проголошення постановленого

судом обвинувального вироку у якому мірою покарання визнано позбавлення волі: довічно чи на певний строк.

5. Заява про перегляд судового рішення Верховним Судом України подається через Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ який і вирішує питання про допуск справи до провадження. Такий порядок обмежує самостійність Верховного Суду України, як найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції, та ставить його у залежність від правової позиції та волевиявлення суду касаційної інстанції. З метою усунення даної проблеми пропонуємо запровадити порядок, відповідно до якого заяву про перегляд судових рішень необхідно відразу подавати до Верховного Суду України судова колегія якого і вирішувала б питання про її допуск до провадження.

При подачі заяви про перегляд судового рішення Верховним судом України додаються: копії заяви відповідно до кількості учасників судового провадження (за винятком випадку, коли заява подається особою, яка тримається під вартою); копії судових рішень, про перегляд яких подано заяву; копії різних за змістом судових рішень, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо заява про перегляд судових рішень подається на підставі, передбаченій п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України; копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, або клопотання про витребування такої копії рішення, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подає заяву, якщо заява про перегляд судових рішень подається на підставі, передбаченій п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України.

6. Розгляд справи Верховним Судом України складається з наступних етапів:

1) Підготовча частина судового засідання. На даному етапі головуючий відкриває судове засідання, оголошує склад суду, перевіряє явку учасників, роз'яснює право відводу та інші права учасникам засідання, вирішує клопотання.

2) Доповідь судді про зміст викладених у заяві вимог, яка надійшла до Верховного Суду України та результати проведених ним підготовчих дій.

3) Давання пояснень особою, яка подала заяву та іншими особами, що приєдналися до неї, а також сторонами судового розгляду.

4) Ухвалення та проголошення рішення.

7. Рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності зазначену норму закону, та для всіх судів України. Відтак, можна стверджувати, що в Україні діє національний прецеденту у формі постанов Верховного Суду. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Обов'язковий характер рішення,

постановленого іменем держави, підкреслює авторитет судової влади і сприяє утворенню в Україні режиму законності.

В результаті проведеного дослідження запропоновано внести зміни до діючого Кримінального процесуального кодексу, що стосуються порядку перегляду судових рішень Верховним Судом України.

СПИСОК ОПУБЛКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стасюк О. Л. Функції Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції / О. Л. Стасюк // Митна справа. – Львів, 2011. – № 2 (74). – С. 491–496.
2. Стасюк О. Л. Перегляд судових рішень у кримінальних справах виключно Верховним Судом України / О. Л. Стасюк // Митна справа. – Львів, 2011. – № 4 (76). – С. 221–225.
3. Стасюк О. Л. Окремі питання оновленого статусу Верховного Суду України / О. Л. Стасюк // Підприємство, господарство і право. – Київ, 2011. – № 8 (188). – С. 157–159.
4. Стасюк О. Л. Правовий статус Верховного Суду України Сполучених штатів Америки / О. Л. Стасюк // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : тези доп. Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 6–8 травня 2011 р. – Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2011. – С. 248–249.
5. Стасюк О. Л. Порядок перегляду судових рішень Верховним Судом України / О. Л. Стасюк // Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі : матеріали круглого столу (Київ, 20 травня 2011 р.). – К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. – С. 243–245.
6. Стасюк О. Л. Акти-тлумачення Конституційного суду в правовій системі України / О. Л. Стасюк // Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 жовтня 2011 р. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2011. – Т. 1. – С. 41–42.

АНОТАЦІЯ

Стасюк О.Л. Перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет державної податкової служби України, Ірпінь, 2012.

У дисертації здійснено дослідження питань діяльності Верховного Суду України в частині повноважень з перегляду судових рішень у кримінальних справах. Обґрунтовано необхідність надання Верховному Суду України повноваження з перегляду рішень вищих спеціалізованих судів з підстав

неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї самої норми процесуального права.

Досліджено правовий статус Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції; розглянуті підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України; з'ясовані строки, коло суб'єктів та особливий порядок подання заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України; дослідити порядок підготовки та розгляду кримінальної справи Верховним Судом України. Внесено науково-обгрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України та практики його застосування з досліджуваних питань.

Ключові слова: Верховний Суд України, судові рішення, ухвала, вирок, підстави перегляду, прецедент, касаційна інстанція.

АНОТАЦІЯ

Стасюк А.Л. Пересмотр судебных решений по уголовным делам Верховным Судом Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Ирпень, 2012.

Диссертационное исследование посвящено анализу действующего законодательства, которое регулирует полномочия Верховного Суда Украины по пересмотру судебных решений по уголовным делам, а также формулированию и научному обоснованию комплекса предложений, направленных на усовершенствование уголовно-процессуального законодательства и практики его применения в этом вопросе.

Основные задания диссертационного исследования такие: исследовать историю становления и развития Верховного Суда Украины; раскрыть правовой статус Верховного Суда Украины в системе судов общей юрисдикции; рассмотреть основания для пересмотра судебных решений по уголовным делам Верховного Суда Украины; выяснить круг субъектов и сроки подачи заявления о пересмотре судебных решений по уголовным делам Верховного Суда Украины; определить особенности подачи заявления о пересмотре судебных решений по уголовным делам Верховного Суда Украины; раскрыть порядок подготовки и рассмотрения уголовного дела Верховным Судом Украины; внести научно обоснованные предложения по совершенствованию уголовно-процессуального законодательства и практики его применения в объеме исследуемых вопросов.

Обоснована необходимость предоставления Верховному Суду Украины полномочия по пересмотру решений высших специализированных судов по основаниям неодинакового применения судами (судом) кассационной инстанции одной и той же нормы процессуального права.

В работе, получило дальнейшее развитие научное положение согласно которой производство по пересмотру судебных решений Верховным Судом Украины является судебной стадией уголовного процесса.

Европейский суд пришел к выводу, что причина задержек относительно исполнения окончательных решений национальных судов предусматривается в существовании ряда различных нарушений в правовой системе Украины. И в довольно резкой форме указал, что Украина до сих пор не смогла принять меры для улучшения ситуации, несмотря на значительную и последовательную практику Суда по решению таких дел. Автор предпринял попытку обобщить основные проблемы применения практики Европейского суда и свел их к следующему: - неоднозначность регулирования применения практики Суда на законодательном уровне; - отсутствие координации со стороны органов государственной, в частности, судебной власти по вопросу применения практики Суда, - важность выработки для судей определенных инструкций с целью их осведомленности о деятельности Суда.

По мнению диссертанта, отныне решение Верховного Суда Украины, принятое по результатам рассмотрения заявления о пересмотре судебного решения по мотивам неодинакового применения судом кассационной инстанции одних и тех же норм закона Украины об уголовной ответственности в отношении подобных общественно опасных деяний, является обязательным для всех субъектов властных полномочий, которые применяют в своей деятельности соответствующую норму закона, а также для всех судов Украины.

В результате диссертационного исследования сформулирован ряд предложений, направленных на усовершенствование действующего уголовно-процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: Верховный Суд Украины, судебные решения, постановление, приговор, основания для пересмотра, прецедент, кассационная инстанция.

SUMMARY

Stasiuk A.L. Revision of judicial decisions in criminal cases by the Supreme Court of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of sciences in specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination, operatively-search activity. – National University of the State Tax Service of Ukraine, Irpin, 2012.

The thesis research on the activities of the Supreme Court of Ukraine in view of the powers of judicial decisions in criminal matters. The necessity of the Supreme Court of Ukraine powers to review the decisions of the high specialized courts regarding unequal application by courts (courts) of cassation of the same rules of procedural law.

The legal status of the Supreme Court of Ukraine in the system of courts of general jurisdiction; considered grounds for judicial review of decisions by the Supreme Court of Ukraine; unclear terms, the range of subjects and special procedure of application for review of judicial decisions in criminal cases by the Supreme Court

of Ukraine to investigate the procedure for preparing and criminal proceedings by the Supreme Court of Ukraine. Introduced science-based suggestions for improvement of the current criminal procedural legislation of Ukraine and its application to the investigated problems.

Key words: Supreme Court of Ukraine, court decisions, award, verdict, grounds of revision, precedent, courts of appeal.

Підписано до друку 12.12.2012 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 0,8. Тираж 100 прим.
Замов. № 1052.

Видруковано в Національному університеті
державної податкової служби України.
08201, Київської обл., м. Ірпінь, вул. К. Маркса, 31